

Mänskliga rättigheter i Afghanistan 2010

ALLMÄNT

1. Sammanfattning av läget för de mänskliga rättigheterna

Situationen för de mänskliga rättigheterna (MR) i Afghanistan förblir utomordentligt allvarlig. Grova överträdelser såsom utomrättsliga avrättningar, tortyr och olaga frihetsberövande pågår alltjämt. Kvinnor i Afghanistan utsätts för omfattande diskriminering och våld och övergrepp mot kvinnor är mycket vanligt förekommande. Personer som bor på landsbygden eller i eftersatta stadsområden, barn, personer med funktionsnedsättning, internflyktingar samt personer som tillhör vissa etniska och religiösa minoriteter utgör andra utsatta grupper. Den afghanska statsförvaltningens svaghet och avsaknaden av ett fungerande rättssystem leder till att många människor, och inte minst kvinnor, i praktiken är närmast rättslösa. Straffriheten är utbredd. Den utbredda korruptionen bidrar också till att kraftigt försvaga respekten för de mänskliga rättigheterna i landet.

Den pågående väpnade konflikten mellan den afghanska regeringen, med stöd av internationell militär närvaro, och regeringsfientliga grupper har under de senaste åren lett till en stadigt försämrad säkerhetssituation och till allvarliga kränkningar av mänskliga rättigheter FN:s mission i Afghanistan, UNAMA, uppger att antalet civila dödsoffer ökade med 31 procent under det första halvåret 2010 jämfört med samma period 2009. 3268 civila afghaner beräknas ha drabbats av konflikten under första halvåret 2010, varav 1271 döda och 1997 skadade. Jämfört med samma period 2009 utgjorde kvinnor och barn en ökande andel av de civila offren. Antalet civila dödsfall orsakade av regeringsfientliga styrkor har ökat under denna period, medan en tydlig minskning kan noteras i antalet civila offer som har orsakats av nationella och internationella säkerhetsstyrkor.

UNAMA uppger att regeringsfientliga styrkor, särskilt talibanerna, under första halvåret 2010 utökade och förstärkte attackerna mot civila som arbetar för, eller uppfattas arbeta för, den afghanska regeringen eller den internationella militära närvaron. I de områden av landet där regeringen saknar kontroll finns rapporter om att bland annat talibanerna har genomfört utomrättsliga avrättningar, bortföranden och andra mycket grova MR-övergrepp.

De afghanska säkerhetsstyrkorna är under uppbyggnad, men saknar fortsatt förmåga att garantera befolkningens grundläggande säkerhet. Det förekommer även att polisen i sig utgör ett säkerhetsproblem, bland annat beroende på bristfällig utbildning, stora problem med korruption och narkotikamissbruk. Detta gör det ofta svårt att skilja mellan övergrepp begångna av myndighetsrepresentanter och kriminella nätverk.

Den försämrade säkerhetssituationen till följd av den väpnade konflikten har i sin tur gett upphov till allvarliga inskränkningar vad gäller respekten för mänskliga rättigheter, inklusive vad gäller rätten till liv och säkerhet, rörelsefrihet, tillgång till utbildning och hälsovård samt tillgång till försörjning i de områden som drabbats av konflikten.

Under 2010 har yttrandefriheten inskränkts bland annat genom stängning av en TV-station samt hot mot journalister.

Afghanistan är fortfarande rankat som ett av världens fattigaste länder. Ett stort antal afghaner lever i fattigdom eller extrem fattigdom. Mer än hälften av befolkningen står utan avlönat arbete.

Till de positiva trenderna kan räknas att uppskattningsvis 40 procent av de röstberättigade utnyttjade sin rätt att rösta i parlamentsvalet den 18 september 2010, trots ett stort antal våldsincidenter och försök från de väpnade motståndsgруппerna att störa processen. Uppskattningsvis 39 procent av de röstande var kvinnor.

Den oberoende afghanska kommissionen för de mänskliga rättigheterna, AIHRC, arbetar för att främja, skydda och bevaka läget för de mänskliga rättigheterna i Afghanistan. AIHRC har under de senaste åren utvecklats till en fungerande nationell institution för mänskliga rättigheter.

2. Ratifikationsläget beträffande de mest centrala konventionerna om mänskliga rättigheter samt rapportering till FN:s konventionskommittéer

Afghanistan har ratificerat:

- Konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter,
- Konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter,
- Konventionen om avskaffandet av alla former av rasdiskriminering,
- Konventionen mot tortyr och annan grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning,
- Konventionen om avskaffandet av alla former av diskriminering mot kvinnor,
- Konventionen om barnets rättigheter samt de två tillhörande protokollen om barn i väpnade konflikter respektive om handel med barn och barnpornografi.

Konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning är för närvarande under behandling i parlamentet.

Afghanistan har gjort ett antal reservationer till flera av de konventioner som landet har ratificerat. Dessa inkluderar tillämpningen av konventionen om avskaffande av alla former av rasdiskriminering (CERD) och konventionen mot tortyr (CAT) avseende rätten för utomstående att undersöka påstådda brott, samt möjligheten att hänvisa dispyter till internationella domstolen i Haag. Den afghanska regeringen menar att dessa bestämmelser undergräver den nationella suveräniteten. Afghanistan har även gjort reservationer till sin ratifikation av konventionen om barnets rättigheter (CRC). Afghanistan har inte ratificerat konventionen mot påtvingade försvinnanden, i avsikt att inte ge politiskt stöd för en ratificering av denna konvention.

Afghanistan har rapporterat till FN:s konventionskommittéer om hur man efterlevt konventionen om civila och politiska rättigheter, konventionen om sociala och ekonomiska rättigheter och konventionen om barnets rättigheter. Afghanistan har även genomgått MR-rådets universella granskning av respekten för mänskliga rättigheter (UPR). Med stöd av den afghanska oberoende kommissionen för mänskliga rättigheter avser Afghanistan att under 2011 rapportera om hur man efterlever konventionen om avskaffandet av alla former av diskriminering av kvinnor.

Afghanistan har de senaste åren haft besök av flera av FN:s specialrapportörer, bland annat vad gäller utomrättsliga avrättningar samt våld mot kvinnor. Det har överlag tagit lång tid för de afghanska myndigheterna att genomföra de rekommendationer som dessa besök mynnat ut i. Den afghanska oberoende kommissionen för mänskliga rättigheter har bistått regeringen i uppföljningen.

Afghanistan har även ratificerat flyktingkonventionen samt det tillhörande protokollet från 1966, samt Romstadgan för internationella brottmålsdomstolen.

MEDBORGERLIGA OCH POLITISKA RÄTTIGHETER

3. Respekt för rätten till liv, kroppslig integritet och förbud mot tortyr

En konsekvens av att Afghanistan har lidit av krig och konflikt i 30 år är att respekten för rätten till liv har urholkats. Den pågående interna väpnade konflikten mellan väpnade motståndsgupper och de afghanska säkerhetsstyrkorna och de internationella militära styrkorna leder varje år till ett stort antal civila dödsoffer.

Enligt UNAMA ökade antalet civila dödsoffer med 31 procent under det första halvåret 2010 jämfört med samma period 2009. Under perioden 1 januari-30 juni i år drabbades 3268 civila afghaner av konflikten, varav 1271 dödades och 1997 skadades. Jämfört med 2009 utgjorde kvinnor och barn en ökande andel av dessa civila offer. De allra flesta av dödsfallen har inträffat till följd av regeringsfientliga gruppernas attentat, en utveckling som har förstärkts under det första halvåret 2010. Antalet civila dödsfall orsakade av nationella eller internationella säkerhetsstyrkor har minskat under samma period.

UNAMA uppger vidare att regeringsfientliga styrkor, särskilt talibanerna, under första halvåret 2010 utökade och förstärkte attackerna mot civila som arbetar för, eller uppfattas arbeta för, den afghanska regeringen eller den internationella militära närvaron. Attackerna har bland annat omfattat avrättningar, bortföranden och hotbrev.

De afghanska säkerhetsstyrkorna är under uppbyggnad, men saknar fortsatt förmåga att garantera befolkningens grundläggande säkerhet. Det förekommer även att polisen i sig utgör ett säkerhetsproblem, bland annat beroende på bristfällig utbildning, stora problem med korruption och narkotikamissbruk. Detta gör det ofta svårt att skilja mellan övergrepp begångna av myndighetsrepresentanter och kriminella nätverk.

Ytterligare ett allvarligt säkerhetshot utgörs av de illegala väpnade grupper som finns i stora delar av landet. I de områden av landet där regeringen saknar

kontroll finns rapporter om att bland annat talibanerna har genomfört utomrättsliga avrättningar.

För de afghaner som är frihetsberövade är situationen svår. Enligt organisationer som arbetar för de mänskliga rättigheterna förekommer tortyr och annan grym och omänsklig behandling i de afghanska fängelserna. De internationella minimistandarderna för fängelser tillämpas inte. Situationen förvärras ytterligare av att antalet interner har ökat de senaste åren. Enligt den afghanska kommissionen för mänskliga rättigheter har dock en del förbättringar genomförts sedan ansvaret för kriminalvården överflyttats från inrikesministeriet till justitieministeriet.

Avsaknaden av särskilda fängelser för frihetsberövade kvinnor utgör ett annat svårt problem. Detta leder bland annat till att män vars hustrur har dömts till fängelse också tvingas avtjäna strafftid, då det är socialt och kulturellt oacceptabelt för kvinnor att avtjäna fängelsestraff utan närvaro av en manlig släkting. Kvinnor drabbas hårt efter ett avtjänat fängelsestraff då deras möjlighet till återintegrering i samhället är mycket begränsad. För många kvinnor återstår inget annat än tiggeri, prostitution eller ett liv i fattighus. Ett annat problem är att många barn lever i fängelserna tillsammans med sina mödrar.

I Afghanistan förekommer även olagliga, privata fängelser som drivs av krigsherrar och andra lokala makthavare. Myndigheter och organisationer som arbetar för mänskliga rättigheter har svårt att övervaka vad som sker i dessa olagliga fängelser.

4. Dödsstraff

Dödsstraff tillämpas i enlighet med den afghanska konstitutionen och gällande brottsbalk. Även islamisk så kallad hudood-rätt, som tillämpas parallellt med den formella lagstiftningen, föreskriver dödsstraff för bland annat mord, avfall från islam genom konvertering till annan religion, äktenskapsbrott, homosexualitet och våldtäkt utanför äktenskapets ramar. Om konflikt uppstår mellan hudood-rätten och den formella lagstiftningen anses ofta hudood-rätten ha företräde.

I dag finns cirka 90 afghanska fångar som är dömda till döden. Det moratorium på dödsstraff som infördes 2004 bröts i oktober 2007 i och med avrättningen av femton dödsdömda fångar. Enligt UNAMA har inga avrättningar genomförts sedan slutet av 2008. I samband med MR-rådets universella granskning av respekten för mänskliga rättigheter (UPR) i maj 2009 rekommenderades Afghanistan att återuppta moratoriet, något som avvisades av den afghanska regeringen. President Karzai gav i oktober 2010 i uppdrag till

presidentkansliets juridiska avdelning att göra en översyn av samtliga fall av dödsdomda.

5. Rätten till frihet och personlig säkerhet

Rätten att fritt resa inom landet och ut ur landet garanteras i konstitutionen.

Trots avsaknaden av formella resebegränsningar har den faktiska rörelsefriheten under 2010 begränsats alltmer till följd av den väpnade konflikten. Regeringsfientliga grupper har exempelvis stängt av hela distrikt i vissa provinser.

Utöver säkerhetsmässiga begränsningar föreligger även starka sociala och kulturella hinder som begränsar den faktiska rörelsefriheten, särskilt för kvinnor. För att en kvinna ska kunna resa krävs ett godkännande från hennes make eller fader. I delar av landet krävs också att kvinnor eskorteras av en nära manlig anhörig, en så kallad mahram. Merparten av de afghanska kvinnorna lever sitt liv inom hemmets murar, och kan endast lämna hemmet i sällskap av en manlig släkting. Kvinnor som hör till städernas medelklass har överlag en större rörelsefrihet jämfört med kvinnor på landsbygden.

Godtyckliga frihetsberövanden förekommer, begångna såväl av de afghanska säkerhetsstyrkorna som av de väpnade motståndsgrupperna. Under perioden juni-oktober 2010 frigavs drygt 100 illegalt frihetsberövade personer, varav ett fyrtiotal under 18 år, efter påtryckningar från den afghanska oberoende kommissionen för mänskliga rättigheter.

6. Rättssäkerhet och rättsstatsprincipen

Avsaknaden av ett fungerande rättssystem och bristande likhet inför lagen gör att många afghanska medborgare saknar grundläggande rättssäkerhet. Rättsväsendet är enligt konstitutionen fristående från de verkställande och lagstiftande grenarna. Högsta domstolens ledamöter är oavsättliga och övriga domare kan avsättas genom beslut av Högsta domstolen. I praktiken är rättssystemet svagt, präglat av korruption och avsaknad av kompetenta domare. Domarna är utsatta för politiska påtryckningar av guvernörer och krigsherrar. Detta, i kombination med frånvaron av starka statliga institutioner, bidrar till att underminera rättssystemets oberoende. Mer kvalificerad juridisk personal samt en bättre fungerande administrativ och fysisk infrastruktur krävs för att kunna säkerställa rättvisa och effektiva juridiska processer.

Parallellt med den formella lagstiftningen finns ett informellt rättssystem. Enligt en nyligen genomförd opinionsundersökning av Asia Foundation uppger hälften av de tillfrågade att de föredrar att avgöra rättstvister via traditionella mekanismer som by- och klanråd. Dessa traditionella mekanismer

löser rättstvister främst inom straff- och familjerättens område på grundval av en blandning av sharia och sedvanerätt. Sedvanerätten utgör en blandning av lokala sedvanor, klan- och stamrättsskipning och sharialagstiftning.

Kvinnors tillgång till rättvisa, genom såväl officiella som traditionella kanaler, är kraftigt begränsad. Merparten av de kvinnor som anmäler brott frihetsberövas och utsätts för kränkningar av de rättsvårdande myndigheterna. Kvinnliga brottoffer straffas dessutom ofta av sina närstående, eftersom de anses ha bringat skam över familjen. Även mycket allvarliga brott, som så kallade hedersmord och andra grova våldsbrott mot kvinnor förblir ofta ostraffade.

Afghanska medborgare har möjlighet att anmäla brott mot de mänskliga rättigheterna till den afghanska oberoende kommissionen för mänskliga rättigheter, AIHRC. Klagomålen följs upp genom förhandlingar, domstolsprocesser och klagomål riktade mot regeringen.

7. Strafffrihet

Afghanistan präglas fortsatt starkt av en kultur av strafffrihet. Många brott mot de mänskliga rättigheterna har under de senaste årtionden gått ostraffade. Många av de som i dag besitter höga poster i samhället är själva misstänkta för grova brott mot de mänskliga rättigheterna och internationell humanitär rätt. Ett fungerande afghanskt rättsväsende som skulle kunna beivra och utreda brott saknas i stor utsträckning. Även när dessa strukturer existerar förekommer att företrädare för rättsväsendet avstår från att utreda eller lagföra brott på grund av den misstänkta gärningsmannens politiska kontakter eller etniska tillhörighet.

Talibanernas förstärkta terrorkampanj i söder, med ett fördubblat antal avrättningar jämfört med 2009, har även skapat en uppfattning bland afghanerna att talibanerna har förmåga att agera med strafffrihet och att den afghanska regeringen saknar förmåga att försvara sina medborgare.

Vid den fredsjirga som hölls i början av juni 2010 gav jirgans ledamöter stöd för presidentens förslag om att inrätta ett så kallat fredsråd som ett forum för att såväl återintegrera upprorsmän på lägre nivåer i samhället som att förhandla med talibaner och andra regeringsfientliga grupperingar. Kritik har dock riktats mot fredsrådets sammansättning då det domineras av forna krigsherrar och personer med förflutet i talibanrörelsen, medan det civila samhället och kvinnor är svagt representerade. Många kritiker har pekat på att försoning med talibanerna och andra väpnade motståndsgupper kan äventyra de framsteg som ändå gjorts på MR-området sedan 2001, inklusive vad gäller kvinnors åtnjutande av de mänskliga rättigheterna.

8. Yttrande-, tryck-, mötes-, förenings- och religionsfrihet med mera

Enligt den afghanska konstitutionen är yttrandefriheten oinskränkt. De senaste åren har också sett en kraftig tillväxt och diversifiering av det afghanska medielandskapet. Särskilt i de större städerna finns ett brett utbud av TV- och radiokanaler samt tidningar. Många medier ägs dock av ett fåtal mäktiga krigsherrar och lokala makthavare vilka nyttjar medierna för att främja den egna politiska och/eller etniska agendan.

Under 2010 har ett antal stängningar, om än tillfälliga, av TV-kanaler och TV-program visat att de senare årens framsteg inom mediaområdet inte nödvändigtvis är oåterkalleliga. I juli i år beordrade regeringen stängning av TV-stationen Emroz TV liksom av TV-programmet "Deal or no Deal" på Tolo TV. Skälen som angavs var att Emroz TV hade sänt program som uppmuntrade till etniska motsättningar och utgjorde ett hot mot nationell enighet respektive att "Deal or No Deal" innehöll inslag som var i strid mot islam.

Dessa beslut strider mot medialagen enligt vilken misstänkta brott skall rapporteras till massmediakommisionen, samt att det är kommissionen som har till uppgift att lösa mediadispyter och att hänvisa överträdelser som kan anses straffbara till domstolarna. Regeringen saknar befogenheter att fatta sådana beslut. I början av oktober fick Emroz TV rätt att återuppta sina sändningar och programmet "Deal or No Deal" fick fortsätta att sändas.

En viss internetcensur förekommer. Hösten 2010 uppgav inrikesministeriet att 17 hemsidor hade censurerats sedan ministeriet bedömt deras innehåll som "anti-islamskt". Den afghanska kommissionen för mänskliga rättigheter menar att en försvårande omständighet är avsaknaden av klara regleringar, vilket gör det lätt för myndigheterna att stänga hemsidor med hänvisning till anti-islamskt innehåll. Under 2010 stängdes även den populära hemsidan Benawa tillfälligtvis på order av vicepresidenten, sedan hemsidan felaktigt hade rapporterat att vicepresidenten hade avlidit. Händelserna visar att politiska överväganden alltjämt kan inskränka yttrandefriheten i Afghanistan.

Afghanistan utgör en av de farligaste platserna i världen för journalister, inhemska såväl som utländska. Landet hamnar på plats nummer 147 av 178 listade länder i Reportrar utan gränsers ranking av pressfrihet under 2009, vilket innebär att landet kontinuerligt gått bakåt på rankingslistan sedan 2006. Yttrandefriheten inskränks även genom frihetsberövanden och kidnappning av journalister. Såväl den internationella säkerhetsstyrkan ISAF som afghanska säkerhetsorgan har under 2010 frihetsberövat mediarepresentanter efter anklagelser om att dessa ska ha distribuerat propaganda å talibanernas vägnar.

Ytterligare ett stort problem utgörs av den självcensur som media ålägger sig på grund av de hot som riktas mot dem från såväl regeringsfientliga grupper som lokala makthavare och krigsherrar, som dessutom i stor utsträckning kontrollerar tidningar och TV-kanaler.

Flera mediaföreträdare uttrycker oro för att fredsprocessen och regeringens försoningssträvanden ska bidra ytterligare till denna trend, då journalister kommer att undvika att kritisera talibaner och andra väpnade motståndsgupper med fruktan för att dessa skall hämnas om de kommer till makten.

Det råder inte religionsfrihet i Afghanistan. Det är inte tillåtet för muslimer att konvertera till andra religioner. Enligt sharia är avfall från islam ett brott som bestraffas med döden. En praxis har emellertid utvecklats varigenom de fåtaliga konvertiterna ofta benådas av presidenten och sedan utvisas. Däremot garanteras icke-muslimer rätten att fritt utöva sin religion inom ramen för vad som kan tolereras med hänsyn till allmän sedlighet och allmän ordning. Det är inte tillåtet för företrädare för andra religioner än islam att bedriva missionsverksamhet.

Det finns i Afghanistan mindre grupper av inhemska sikher och hinduer vilka utövar sin religion offentligt. Samtidigt har individer som tillhör dessa grupper utsatts för diskriminering. Trakasserier i samband med religiösa högtider samt problem med att erhålla land för att begrava sina anhängare i enlighet med sin religion har rapporterats. Bahais och kristna afghaner utövar normalt inte öppet sin religion, av rädsla för repressalier.

9. De politiska rättigheterna och de politiska institutionerna

Enligt konstitutionen är Afghanistan en islamisk republik där makten är uppdelad på tre fristående grenar: den verkställande, den lagstiftande och den dömande makten. I verkligheten är presidentmakten mycket stark och har ett betydande inflytande över övriga grenar. Som beskrivits ovan i kapitel 6 är rättssystemet svagt och präglad av korruption och avsaknad av kompetenta domare.

Sedan talibanregimens fall har två presidentval (2004 och 2009) och två parlamentsval (2005 och 2010) ägt rum. Samtidigt som det vid det senaste valet till parlamentets underhus otvetydigt förekom valfusk och andra oegentligheter så har de afghanska valmyndigheterna, med stöd av det internationella samfundet, stärkt sin institutionella förmåga att förbereda, genomföra och bedöma valresultatet. Behovet av framtida valreformer, inte minst upprättande av ett centralt väljarregister, är dock en förutsättning för att stärka det afghanska valsystemet.

I valet till parlamentet i september i 2010 kandiderade totalt 2506 personer, varav 398 kvinnor, till de 249 platserna. Den pågående väpnade konflikten samt hot ifrån väpnade, regeringsfientliga grupper medförde begränsningar i kandidaternas möjligheter att bedriva valkampanj. Trots de väpnade motståndsgruppernas försök att störa valet beräknas drygt 40 procent av befolkningen ha utnyttjat sin rätt att rösta. Uppskattningsvis 39 procent av de som röstade var kvinnor. Möjligheterna att nyttja sin rösträtt varierade dock mellan regionerna, mot bakgrund av säkerhetssituationen samt antalet röstlokaler. Röstdeltagande i de pashtundominerade områdena var överlag lägre än i landet i övrigt.

Parlamentets lagstiftande roll har försvagats under 2010. Bakgrunden är att alltfler lagar har antagits genom presidentdekret istället för av parlamentet såsom konstitutionen föreskriver. Parlamentet har samtidigt spelat en positiv roll genom att bredda den politiska debatten i Afghanistan, fungera som en kanal för att uttrycka missnöje samt genom att agera som en konstitutionell motvikt gentemot presidenten. Även om parlamentsledamöterna har kopplingar till olika etniska och ideologiska grupperingar saknar Afghanistan ett etablerat partisystem. Det afghanska valsystemet motverkar även uppkomsten av parlamentariska politiska partier, då användandet av icke-överförbara röster i valkretsar med flera ledamöter per krets leder till ett stort antal enskilda kandidater per valkrets utan att kandidaterna kan samlas på listor. Konstitutionen garanterar kvinnors deltagande i det politiska livet genom att reservera 25 procent av platserna i underhuset (68 platser av 249) och en fjärdedel av platserna i överhuset (23 av 102) för kvinnor. Trots dessa bestämmelser spelar de kvinnliga politikerna, med enstaka undantag, en undanskymd roll i det offentliga politiska livet. Tre kvinnliga ministrar ingår i regeringen.

EKONOMISKA, SOCIALA OCH KULTURELLA RÄTTIGHETER

10. Rätten till arbete och relaterade frågor

Ett stort antal afghaner lever i fattigdom eller extrem fattigdom. Personer som inte äger mark, som bor på landsbygden eller i eftersatta stadsområden, barn, personer som ingår i hushåll som leds av kvinnor, personer med funktionsnedsättning, internflyktingar och flyktingar är särskilt utsatta. Afghanistan är fortfarande rankat som ett av världens fattigaste länder. Till följd av 30 års krig har landets infrastruktur och humankapital urholkats vilket innebär en avsaknad av många normala ekonomiska aktiviteter. Mer än hälften av befolkningen är arbetslös.

Jordbruk för självförsörjning är den viktigaste sysselsättningen i Afghanistan. 44 procent av afghanerna på landsbygden har jordbruk som huvudsaklig

inkomstkälla och av dessa har 54 procent sitt jordbruk endast för hushållskonsumtion. Narkotikaproduktionen står fortsatt för en stor del av bruttonationalprodukten även om många provinser, framförallt i norr, övergått till andra grödor

Enligt lag omfattar den afghanska arbetsveckan 40 timmar. Barn i åldern 15-18 får endast arbeta 35 timmar i veckan. Afghansk lagstiftning tillåter arbetstagare att grunda och gå med i fackföreningar, men de fackförbund som existerar är svaga. Genomförandet av arbetsrätten fortsätter vara problematisk på grund av en kombination av brist på finansiering, politisk vilja och central tillsynsmyndighet.

Lagen förbjuder tvångsarbete. Trots detta finns rapporter om att tvångsarbete förekommer. Kvinnor och flickor ges bort som hushållsarbetare för att lösa tvister och skulder. Många arbetsgivare utsätter barnarbetare för sexuell exploatering och tvångsarbete. Arbetslagstiftningen som trädde i kraft i juli 2008, fastställer att minimiålder för anställning är 18 år men tillåter barn som är 15 år och äldre att utföra lättare arbete. Barn under 13 år är förbjudna att arbeta, men denna reglering efterlevs inte.

FN:s kommitté för ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter konstaterade i en rapport i maj 2010 att barnarbete var ett allvarligt problem och att många barn är utsatta för den värsta formen av barnarbete, inkluderande kommersiell sexuell exploatering. Enligt FN:s barnfond (UNICEF) utförde 30 procent av barnen mellan 5 och 14 år någon form av arbete. Många barn arbetar i hemmet, som gatuförsäljare eller affärsbiträden. Det finns även rapporter att barnarbete förekommer i de mest utsatta arbetssituationerna som mattvävning, tegeltillverkning och vallmoskörd.

Kvinnors brist på rörelsefrihet och formell utbildning begränsar kraftigt deras tillgång till kvalificerade arbeten utanför hemmet. Trots att kvinnor utgör upp till 65 procent av arbetskraften inom jordbruket är deras ekonomiska deltagande främst inom familjen och utan ersättning. Av de kvinnor som har egen inkomst har endast 9,5 procent möjlighet att själva bestämma över denna. Kvinnor i städerna har större möjligheter till avlönat arbete än kvinnor på landsbygden.

I juli 2009 undertecknade President Karzai en lag om att fördubbla minimilönen till 4 000 afghani (80USD) per månad för statsanställda. Minimilönen inom privata sektorn var 2 000 afghani per månad, men i praktiken är lönen ofta lägre än så. Minimilönen är låg och gör det svårt att försörja en familj.

11. Rätten till bästa uppnåeliga hälsa

Tillgången till hälsovård fortsätter att vara mycket bristfällig för de flesta afghaner. Uppskattningsvis 57 procent av befolkningen har tillgång till offentlig hälsovård inom en timmes gångavstånd. Den pågående väpnade konflikten innebär ytterligare begränsningar i vissa områden för rätten till hälsovård.

Det råder stora skillnader mellan stad och landsbygd och mellan mäns och kvinnors tillgång till vård. Kvinnlig personal är en förutsättning för kvinnors tillgång till hälsa då kvinnor av sociala skäl och på grund av traditionella sedvänjor inte kan behandlas av manliga läkare. Tillgång till kvinnlig personal är begränsad på landsbygden men något bättre i städerna. Det har de senaste åren skett en avsevärd ökning av kvinnlig personal på hälsokliniker, framförallt i städerna. Begränsningarna är särskilt relaterade till graviditet och förlossning, även om 36 procent av alla kvinnor har tillgång till mödravård jämfört med mindre än fem procent 2003. 24 procent av födselar sker med hjälp utbildade barnmorskor. Spädbarnsdödligheten har minskat från ca 165 per 1000 födselar 2007 till 111 per 1000 födselar idag. Det föreligger stora regionala skillnader och spädbarnsdödligheten är mer utbredd på landsbygden än i städerna.

De långa perioderna av konflikt har lett till att många drabbas av ångest och depression. Enligt WHO (Världshälsoorganisationen) har två miljoner afghaner drabbats av psykiska problem varav många av posttraumatisk stress.

Medellivslängden beräknas enligt Världsbanken idag vara omkring 43 år för både kvinnor och män.

12. Rätten till utbildning

Enligt konstitutionen har alla barn rätt till utbildning och staten ska utarbeta program för att aktivt stödja kvinnors utbildning. Sedan 2002 har viktiga förändringar genomförts både vad gäller utbildningssektorns omfattning och inriktning. Ett viktigt steg har varit att öka särskilt flickors tillgång till grundskoleutbildning. Det har gjorts genom att bland annat bygga skolor som är anpassade till flickors behov och genom att rekrytera fler kvinnliga lärare. Kvalitén i undervisningen har också stärkts genom kapacitetsutveckling av stort antal lärare, bland annat kvinnliga lärare. Skolförvaltningen på lokal nivå har också stärkts de senaste åren genom etableringen av byråd med ansvar för skolor inom begränsade geografiska områden i olika byar.

Trots dessa åtgärder finns fortsatt stora brister inom utbildningssektorn. Runt sju miljoner barn beräknas gå i skolan, varav 30 procent är flickor. Fem miljoner barn (det vill säga ca 43 procent av alla barn i skolåldern) saknar fortfarande tillgång till utbildning. Skolbyggnader saknas och lärarnas utbildningsnivå förblir ofta låg. Flickors möjlighet att gå i skola har förbättrats

jämfört med tiden då talibanerna kontrollerade landet, men är fortsatt begränsad, bland annat på grund av konservativa värderingar. Även den försämrade säkerhetssituationen påverkar flickors skolgång negativt. Många föräldrar väljer att hålla sina barn och framförallt flickor hemma av säkerhetsskäl. Det är ovanligt att flickor tillåts fortsätta sin utbildning efter grundskolan, och på landsbygden förekommer det mycket sällan.

Många barn drabbas av inlärningsproblem på grund av för stora klasser. I genomsnitt går 60 elever i varje klass trots utbildningsministeriets rekommendation på 25-30 barn per klass.

Talibanrörelsen vänder sig mot all icke-religiös utbildning och i synnerhet mot flickors utbildning. Attacker mot flickskolor har skett i flera provinser i Afghanistan.

Bristen på säkerhet och hotet från talibaner är inte de enda skälen till att flickor inte får tillgång till skolgång. De traditionella värderingar som säger att flickor inte bör undervisas av manliga lärare utgör ett annat reellt hinder för många flickors tillgång till undervisning, inte minst på landsbygden, eftersom uppskattningsvis endast 28 procent av lärarna är kvinnor och dessa främst återfinns i städerna. Många familjer väljer att inte skicka sina döttrar till skolan om det finns risk att de kan ses av män utanför familjen. Den bristande kvaliteten på undervisningen är ytterligare ett skäl till att många föräldrar avstår från att skicka sina barn till skolan.

13. Rätten till en tillfredsställande levnadsstandard

Afghanistan befinner sig på plats 155 av 169 i UNDP:s (United Nations Development Programme) index för mänsklig utveckling för 2010 och är fortfarande ett av världens fattigaste länder. Cirka 60 procent av afghanerna lever på mindre än 1 USD per dag, vilket är Världsbankens definition på absolut fattigdom. Medellivslängden är bland den lägsta i världen och läskunnigheten hos vuxna är fortfarande låg, särskilt bland kvinnor. Knappt 13 procent av alla kvinnor i Afghanistan är läskunniga jämfört med 40 procent av männen.

Det internationella utvecklingsbiståndet och den ökade handeln har lett till ökad ekonomisk utveckling. Majoriteten av landets befolkning lever dock fortfarande under svåra och primitiva förhållanden, utan tillfredsställande boende eller tillgång till rent vatten och sanitet.

OLIKA GRUPPERS ÅTNJUTANDE AV DE MÄNSKLIGA RÄTTIGHETERNA

14. Kvinnors rättigheter

Trots att den afghanska konstitutionen slår fast att kvinnor och män har samma rättigheter, fortsätter kvinnor i Afghanistan att utsättas för omfattande diskriminering. Våld och övergrepp mot kvinnor är mycket vanligt förekommande.

Mycket återstår innan kvinnor i Afghanistan kan åtnjuta mänskliga rättigheter på samma villkor som män.

Konstitutionen innehåller bestämmelser som syftar till att stärka kvinnors rättigheter, bland annat genom att bekämpa den omfattande analfabetismen bland kvinnor, ge stöd till änkor, vidta åtgärder för att minska mödradödligheten samt avskaffa skadliga traditionella sedvänjor som tvångsäktenskap, hedersmord samt försäljning av döttrar och fruar med mera. Konstitutionen stärker vidare kvinnors deltagande i det politiska livet genom att reservera 25 procent av platserna i parlamentets underhus och en tredjedel av platserna i överhuset för kvinnor. Trots detta fortsätter de afghanska kvinnornas möjligheter till politiskt inflytande att vara begränsade. Kvinnliga parlamentariker rapporterar konstant om diskriminering och trakasserier. Få kvinnor får anställning i offentlig förvaltning.

Våld mot kvinnor är vanligt förekommande. En undersökning visar att 78 procent av alla kvinnor och flickor utsätts för våld i hemmet. Våldtäkter, hedersmord, brännskador, försvinnanden, kidnappningar och stening förekommer, ibland i stor omfattning. Situationen förvärras av att kvinnor i praktiken ofta är rättslösa och inte kan räkna med att polis och rättsväsende ingriper mot gärningsmännen. Det förekommer att kvinnliga brottsoffer själva anhålls och åtalas när de försöker anmäla brott, inte minst sexualbrott. Utomäktenskapliga förbindelser är ett brott enligt sharia, och även den som är ett offer för våldtäkt kan anses som skyldig. En stor andel av de kvinnor som är frihetsberövade anklagas för att ha haft utomäktenskapliga förbindelser. Våldtäkt inom äktenskapet är inte ett brott enligt afghansk lag.

En lag om bekämpande av våld mot kvinnor (EVAW, Elimination of Violence Against Women) har antagits. Lagen är ett steg i rätt riktning även om den lider av flera brister och otydligheter. Rättsväsendet har fortsatt begränsad kunskap om lagen, varför genomförandet brister. I en rapport som FN publicerade i början av december 2010 konstateras att en snabb implementering av lagen krävs för att få stopp på de skadliga traditionella sedvänjor som afghanska kvinnor utsätts för, såsom påtvingade äktenskap, barnäktenskap, hedersmord

och bruket av att flickor och kvinnor som överläts som pant i hanteringen av dispyter.

Kvinnors tillgång till rättssystemet är lågt och begränsas ytterligare av kvinnors traditionellt utsatta och underordnade roll i samhället. Viss lagstiftning är öppet diskriminerande mot kvinnor. Som exempel kan nämnas den familjerättslagstiftning för landets shiitiska minoritet som parlamentet antog sommaren 2009. Lagen innehåller bestämmelser som begränsar kvinnors rättigheter bland annat vid skilsmässa och i fråga om vårdnad av barn. Män ges rätt att kräva sexuellt umgänge inom äktenskapet och att begränsa sina fruars möjlighet att lämna hemmet, till exempel för att yrkesarbeta. Flera bestämmelser i lagen strider såväl mot den afghanska konstitutionen som mot de internationella MR-konventioner som Afghanistan har tillträtt.

De flesta afghaner löser emellertid sina rättstvister i jirgas och shuras, traditionella lokala mekanismer för konfliktlösning, helt utanför det officiella rättssystemet. De traditionella systemen är ofta mer tillgängliga än det officiella rättsväsendet, men deras rättsskipning i synnerhet i brottsmål och civilrätt är problematisk – eftersom den i hög grad kränker kvinnors och barns rättigheter. Det finns ingen lag som föreskriver att kvinnor måste bära burka. Trots detta förblir burka den traditionella klädseln för kvinnor från konservativa familjer, inte minst på landsbygden. Bakgrunden är socialt tryck och att kvinnor ofta känner sig fysiskt säkrare när de bär den.

Det finns en stor oro idag att Karzais regering tar lätt på kvinnornas möjlighet att åtnjuta mänskliga rättigheter. Många kritiker har pekat på att kvinnors åtnjutande av mänskliga rättigheter kan komma att förhandlas bort i fredssamtalen med talibanerna, vilket skulle stå i strid med såväl Afghanistans internationella åtaganden som konstitutionen. UNAMA har i sin rapport om skadliga traditionella sedvänjor från i december 2010 påpekat att merparten av dessa sedvänjor står i strid med sharia samt uppmanat religiösa och traditionella ledare att gå i täten för att bekämpa dessa sedvänjor.

15. Barnets rättigheter

Barn är en särskilt utsatt grupp i Afghanistan. Den pågående väpnade konflikten har ytterligare försvårat för barns tillgång till utbildning, hälsa och en trygg levnadsmiljö.

Rekrytering av barn till olagliga väpnade grupper är förekommer i hela landet, men är ett särskilt allvarligt problem i de södra och östra delarna av Afghanistan. Barn som är internflyktingar är särskilt utsatta. Det finns uppgifter om att väpnade grupper använt barn i självmordsuppdrag och som mänskliga sköldar. Rekrytering av minderåriga till de afghanska säkerhetsstyrkorna fortsätter vara ett problem. Ett bakomliggande skäl är på

brist på identitetshandlingar som gör att barnens ålder inte kan fastslås. Barn används även av den nationella armén och av polisstyrkan som kockar, städare, budbärare et cetera vilket kan försätta dem i utsatta situationer. En arbetsgrupp för att övervaka och rapportera om förekomsten av barn i väpnade konflikter har etablerats, i enlighet med FN:s säkerhetsråds resolution 1612.

Arbetsgruppen leds av den afghanska regeringen tillsammans med UNICEF och UNAMA.

Förekomsten av så kallade bacha bazi (dansande pojkar), vilket innebär att unga pojkar hålls som sexslavar av inflytelserika krigsherrar och militära befälhavare, utgör ett stort problem.

Det förekommer att unga flickor tvingas till äktenskap och i många fall säljs för att täcka skulder eller i utbyte mot hemgift. En inte alltför ovanlig sedvana är att ge sin dotter som ersättning för att lösa en konflikt. Enligt FN har uppskattningsvis 38 procent av alla flickor mellan 11-15 år ingått äktenskap. Unga flickor som rymmer hemifrån är ett stort problem. Den främsta orsaken är tvångsäktenskap.

Antalet gatubarn, som är särskilt utsatta för utnyttjande och övergrepp, ökar. Möjligheterna att erbjuda skyddat boende för minderåriga som lämnar sina hem är begränsat. Den afghanska regeringen har som mål att det ska finnas ett skyddat boende i varje provins, något som ännu inte är uppfyllt.

Barnarbete, inklusive tungt arbete, är mycket vanligt förekommande. I en undersökning som genomfördes i Balkh-provinsen fann den afghanska kommissionen för mänskliga rättigheter att 20 procent av alla barn i provinsen arbetade. Det motsvarar runt 100 000 barn.

Handel med barn för sexuellt utnyttjande och tvångsarbete, är utbredd både inom landet och till utlandet, inte minst till Gulfstaterna. Det finns rapporter om organiserad människohandel. En lag om bekämpande av bortförande och människohandel är under utarbetande.

En arbetsgrupp finns etablerad för övervakning och rapportering av barn i väpnade konflikter, i enlighet med FN:s säkerhetsråds resolution 1612. Arbetsgruppen leds av den afghanska regeringen tillsammans med UNICEF och UNAMA. Under 2009 utsåg regeringen en representant för Försvars- och inrikesministerierna i uppdrag att samarbeta med arbetsgruppen samt andra aktörer som arbetar med barns rättigheter. Den afghanska regeringen har även inrättat en kommitté som ska utarbeta en handlingsplan för barn i väpnade konflikter.

I april 2009 lämnade Afghanistan in sin första rapport till FN:s barnrättskommitté. Rapporten inlämnades med en försening på tio år. Rapporten förväntas att behandlas av FN:s barnkommitté vid nästa sammanträde i januari/februari 2011.

16. Rättigheter för personer som tillhör nationella, etniska, språkliga och religiösa minoriteter samt urfolk

Afghanistan är en islamsk republik. Sikher, hinduer, judar och kristna existerar som erkända och skyddade religiösa grupper.

Det finns inget skydd för personer som tillhör etniska minoriteter i den afghanska konstitutionen. I Afghanistan finns mer än ett tjugotal olika etniska grupper. Den största gruppen är pashtunerna. De andra större etniska grupperna är tadjiker, uzbeker och hazarer medan mindre minoritetsgrupper är aimaqer, turkmener, balocher, farsiwaner och nuristaner. I praktiken skiftar diskrimineringen av etniska grupper från provins till provins beroende på lokala sedvänjor. Personer som tillhör hazarbefolkningen bedöms vara särskilt utsatta för diskriminering.

17. Diskriminering på grund av sexuell läggning eller könsidentitet

Homosexualitet, i synnerhet kvinnlig, är tabubelagd i Afghanistan. Homo-, bisexuella och transpersoner (HBT) tvingas dölja sin sexuella läggning. Homosexuella handlingar är förbjudna enligt sharia. Afghansk strafflagstiftning tar endast upp manlig homosexualitet, som var olaglig redan innan talibanregimen. Under 1996-2001 var påföljden för manlig homosexualitet dödsstraff. I nuläget är det oklart vilken påföljd som egentligen gäller. Det förekommer ingen öppen aktivism för HBT-personers rättigheter i landet och det finns inget rättsligt skydd mot diskriminering på grund av sexuell läggning

Det förekommer rapporter om att unga pojkar utnyttjas som sexslavar av äldre män (se ovan om bacha bazi). Detta ses inte som en homosexuell handling.

18. Flyktingars rättigheter

De många åren av konflikt har tvingat cirka sex miljoner afghaner på flykt utomlands och cirka 1,4 miljoner har blivit internflyktingar. Sedan talibanregimens fall har cirka fem miljoner flyktingar återvänt till Afghanistan enligt UNHCR.

Tonen mot afghanska flyktingar i Iran och Pakistan har hårdnat på senare år. 2008 skärpte Iran den lagstiftning som reglerar mottagandet av afghanska

flyktingar, vilket har inneburit att oregistrerade flyktingar numera skickas till läger med fängelseliknande förhållanden.

I Pakistan får flyktingar tillåtelse att arbeta och gå i skola till och med sista december 2012. Ytterligare flyktingar finns i Ryssland och ett mindre antal i de centralasiatiska länderna.

Hanteringen av återvändande flyktingar har identifierats som en av de största utmaningarna Afghanistan står inför. Regeringen gör dock lite för att anpassa sin politik till denna stora utmaning.

Återvändande flyktingar står ofta inför stora utmaningar vad gäller möjlighet till försörjning, och rätten till land.

19. Rättigheter för personer med funktionsnedsättning

De afghanska myndigheterna saknar resurser för att säkerställa rättigheter för personer med funktionsnedsättning, vilket innebär att dessa personer i stor utsträckning tvingas förlita sig på sig själva eller sin familj.

1,6 miljoner afghaner uppskattas ha någon form av funktionsnedsättning. Många har skadats till följd av den väpnade konflikten.

Personer med funktionsnedsättning står inför stora utmaningar vad gäller tillgång till hjälpmedel, rörelsefrihet och tillgänglighet och möjlighet till arbete och skolgång. Överlag finns dock en förhållandevis stor tolerans och förståelse för funktionsnedsättningar i det afghanska samhället. Enligt uppgift förekommer det sällan att personer med funktionsnedsättning hålls gömda eller upplever sig som utestängda från samhällsgemenskapen. Afghanistans kommission för mänskliga rättigheter samlar nu statistik över hur många personer med funktionsnedsättning som är statligt anställda.

Konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning har inte ratificerats av Afghanistan och parlamentet har hittills visat svagt intresse för konventionen.

ÖVRIGT

20. Frivilligorganisationers arbete för mänskliga rättigheter

Civilsamhället i Afghanistan är svagt, framförallt utanför Kabul. Utrymmet för organisationer för de mänskliga rättigheterna har minskat avsevärt de senaste åren, främst på grund av det försämrade säkerhetsläget och bristen på politisk vilja, både från det internationella samfundet och de afghanska myndigheterna.

Det finns idag bristande rättsligt skydd för försvarare av de mänskliga rättigheterna.

Afghanistans kommission för de mänskliga rättigheterna är den centrala organisationen för mänskliga rättigheter i Afghanistan. Kommissionen är ett offentligt organ som har ett konstitutionellt mandat att övervaka situationen för de mänskliga rättigheterna, undersöka påstådda MR-kränkningar och stödja nationella institutioners utveckling mot respekt mot de mänskliga rättigheterna. Kommissionen bedöms fungera förhållandevis väl, men har svårare att verka utanför Kabul på grund av säkerhetssituationen samt undermåliga transportmöjligheter

Antalet enskilda organisationer ökar, liksom antalet privatägda medieföretag. Det finns ett antal internationella organisationer som arbetar med de mänskliga rättigheterna som är verksamma i Afghanistan. Den New York-baserade Human Rights Watch hör till de mer framträdande.

21. Internationella och svenska insatser på området mänskliga rättigheter

På FN-missionen i Afghanistan, UNAMA, finns en avdelning som arbetar med mänskliga rättigheter. Fokus ligger på fyra områden; skydd av civila, rättvisa och kampen mot straffrihet, våld mot kvinnor och kvinnors möjligheter att åtnjuta mänskliga rättigheter och kriminalvård.

Såväl EU som USA följer noggrant ett antal processer på MR-området. Bland dessa kan nämnas försoning, religionsfrihet, utrymme för arbete av humanitära organisationer och kvinnors rättigheter med speciellt fokus på våld mot kvinnor.

EU:s polisinsats (EUPOL) har i uppdrag att stödja inrikesministeriets avdelning för jämställdhet och mänskliga rättigheter att sätta upp rapporterings- och övervakningssystem av brott mot mänskliga rättigheter, utreda brott mot mänskliga rättigheter inom polisen, genomföra utbildning om mänskliga rättigheter, stödja rekrytering av kvinnor inom polisen och skapa ett forum där afghanska civila samhället och polisen kan mötas.

Under 2010 upprättade den afghanska regeringen en särskild enhet för mänskliga rättigheter som leds av justitieministeriet och UNDP. De har till uppgift att arbeta med hela den afghanska regeringen för att utbilda statliga tjänstemän i mänskliga rättigheter och se till att Afghanistans lagar och riktlinjer följer och anpassas efter nationella och internationella normer för mänskliga rättigheter.